

Postmodernismista metamodernismiin? Esimerkkinä Eino Santasen kokoelmat *Tekniikan maailmat* ja *Yleisö*

Suomessa on julkaistu 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä runsaasti kokeellista runoutta. Sitä luonnehdittaessa on käytetty monia eri nimityksiä, kuten postmodernismi, avantgarde, proseduraalisuus, käsitteellisyys ja jopa myöhäis- ja jälkikonseptualismi (ks. esim. Helle 2019; Haapala 2013; Joensuu 2012; Taskinen 2018: 24–25). Nimitysten ja luonnehdintojen kirjo kertoo paitsi runouden monimuotoisuudesta ja nopeasta uudistumisesta myös runoudesta kirjoittavien ja runoutta tutkivien pyrkimyksestä löytää osuvia termejä aikakauden runouden käsitteellistämiseksi. Tämä artikkeli tuo keskusteluun vielä yhden, kansainvälisistä keskusteluista peräisin olevan termin – metamodernismin – ja pohtii sen sopivuutta suomalaisen nykyrunouden käsitteellistämiseen.¹

Metamodernismi viittaa 2000-luvulla alkaneeseen kulttuuriseen vaiheeseen, joka rakentuu modernismin ja postmodernismin varaan ja osin lomittuu niiden kanssa. Metamodernismi on syntynyt reaktiona postmoderniin kulttuuriin ja kapitalismin nykyvaiheeseen. Kyseessä on siis paitsi uusi vaihe kulttuurissa myös muuttunut yhteiskunnallinen konteksti, jota leimaavat esimerkiksi kapitalismin kriisit ja sosiaalisen median logiikat. (van den Akker & Vermeulen 2017: 4, 8, 14–15.)

Metamodernismi on nyt ajankohtainen käsite kansainvälisessä taiteen ja kulttuurin tutkimuksessa, ja tutkimusta esimerkiksi proosakirjallisuuden metamodernismista on jo jonkin verran olemassa (esim. Toth 2017; Timmer 2017; Gibbons 2017; Sandbacka 2017; Hallila 2019). Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää, mitä metamodernismi tarkoittaa kirjallisuudessa ja erityisesti runoudessa ja millaisia merkkejä metamodernismiin siirtymisestä suomalaisessa nykyrunoudessa voidaan nähdä. Tästä syystä lähdän liikkeelle teoriasta, jota pyrin havainnollistamaan ja punnitsemaan analysoimalla ja tulkitsemalla Eino Santasen runoja. Santasen runous sopii tähän tarkoitukseen hyvin, koska siinä on monia metamodernismille tyypillisiä pidettyjä piirteitä. Tuoreimmissa kokoelmissaan *Tekniikan maailmoissa* (2014) ja *Yleisössä* (2017) Santanen on esimerkiksi käsitellyt edellä mainittuja kapitalismin kriisejä ja sosiaalisen median logiikoita. Tämän artikkelin tarkoituksena ei kuitenkaan ole omaksua metamodernismin käsitettä noin vain suomalaiseen runouden tutkimukseen vaan pohtia kriittisesti sen sopivuutta, käyttökelpoisuutta ja tarpeellisuutta uusinta suomalaista runoutta käsitteellistettäessä.

¹ Idea tähän artikkeliin syntyi, kun minut pyydettiin mukaan tutkimusryhmään, joka tutkii suomalaisen kirjallisuuden metamodernismia.

Postmodernismi suomalaisessa runoudessa

Metamodernismin käsite rakentuu monessa suhteessa postmodernismin varaan mutta eroaa kuitenkin päämääriltään ja eetokseltaan postmodernismista (van den Akker & Vermeulen 2017: 5). Tämän vuoksi on paikallaan käsitellä ensin lyhyesti suomalaisen runouden postmodernismia, jonka varaan metamodernismin oletetaan rakentuvan.

Vaikka suomalainen kokeellinen runous on ollut luonteeltaan selvästi postmodernistista, itse termiä on käytetty vain vähän. Tämä ei koske pelkästään suomalaista runouskeskustelua, vaan myös esimerkiksi yhdysvaltalainen kirjallisuudentutkija Brian McHale (2004: 1–2) on todennut *The Obligation toward the Difficult Whole* -teoksessaan, ettei amerikkalaista nykyrunoutta käsiteltäessä juurikaan puhuta postmodernismista. Hän itse kuitenkin käyttää termiä, samoin kuin Paul Hoover toimittamassaan *Postmodern American Poetry* -antologiassa (2013). Syyt postmodernismin hyljeksimiselle runouden tutkimuksessa eivät ole aivan itsestään selviä. Suomessa kyse voi olla siitä, että käsitettä käytettiin ja siitä kiisteltiin jo 1980–1990-luvun postmodernistista romaania koskeissa keskusteluissa, eikä sitä ole haluttu tuoda enää 2000-luvun kontekstiin. On myös mahdollista, että termi on koettu liian vanhanaikaiseksi kuvaamaan uudenaikaiselta tuntunutta 2000-luvun runoutta.

On kuvaavaa, että suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa runouden postmodernismista ovat kirjoittaneet lähinnä Sinikka Tuohimaa teoksessaan *Maailma tekstinä. Kari Aronpuron runous ja postmodernismi* (1990) ja Janna Kantola teoksessaan *Runous plus. Tutkielmia modernismin jälkeisestä runoudesta* (2001). Tuohimaan teos ilmestyi jo kolmisenkymmentä vuotta ja Kantolan noin kaksikymmentä vuotta sitten, molemmat siis ennen 2000-luvun suomalaisen kokeellisen runouden aaltoa. Tästä syystä suomalaisen runouden postmodernismi näyttäytyy Tuohimaille ja Kantolalle erilaisena kuin 2000-luvun kokeellisen runouden vaiheen nähneelle.

Kantola mainitsee esimerkkinä suomalaisesta postmodernistisesta runoudesta Pentti Saarikosken (1937–1983). Amerikkalaisen runouden postmodernismin hän taas jakaa *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*in vedoten kahtia. Varhaisemman, 1950-luvulla alkaneen postmodernistisen runouden piirteiksi hän mainitsee avoimuuden, omakohtaisen välittömyyden, puheenomaisuuden sekä arjesta ja populaarikulttuurista omaksutut ainekset. Tällaista runoutta edustavat esimerkiksi Allen Ginsberg (1926–1997) ja Robert Lowell (1917–1977). Myöhempi, 1970-luvulla alkanut, teoreettisempi ja jälkistrukturalismista innoitusta saanut postmodernistinen runous taas korostaa Kantolan mukaan pintaa, kuten language-runoudessa.² (Kantola 2004: 21–27.) Suomalainen 2000-luvun postmodernistinen runous on ottanut vaikutteita amerikkalaisen postmodernistisen runouden myöhemmästä vaiheesta (ks. Helle

² Charles Bernstein (2015: 286–287) tosin ajoittaa language-runouden synnyn aikaisemmaksi, 1960-luvun lopulle.

2019: 42–45). Sille onkin tyypillistä esimerkiksi leikki tekijyydellä ja löydetyn materiaalin käyttö runon raaka-aineena.³

Kuten Kantolakin (2001: 21) toteaa, postmodernismi tarkoittaa runoudessa erilaisia asioita, eikä yhtä kokoavaa määritelmää ole helppo löytää. Runouden postmodernismi viittaa olemassa olevien tekstien kierrättämiseen tai pastissien tekemiseen. Se sekoittaa ja yhdistelee erilaisia tyylejä ja voi hyödyntää erilaisia sitaattitekniikoita. Postmodernismi näkyy usein myös runojen aiheissa esimerkiksi käsiteltäessä nykyaikaisen elämän tai kirjoittamisen muotoja. Lisäksi postmodernistinen runous käyttää usein epärunolliseksi miellettyjä aineksia. (Esim. Kantola 2001, 28; Haapala 2013:182.)

Usein postmodernistinen runous leikkii puhetilanteiden tarkoituksellisella monihahmotteisuudella. Runojen puhujat taas ovat monesti ilmiselvästi keinotekoisia, eikä runojen voi ajatella ilmaisevan suoraan runoilijan sisäistä maailmaa (ks. Conte 1991: 43–44; Hoover 2013: xxix–xxx). Joseph Conte (1991: 13–20) on myös korostanut postmodernistisen runon muodollisia tai tekotapaan liittyviä ulottuvuuksia, kuten sarjallisuutta sekä proseduraalisuutta eli jonkin etukäteen valitun menetelmän tai rajoitteen käyttöä. Postmodernistisen romaanin tapaan postmodernistinen runous problematisoi kielen ja maailman välisen viittaussuhteen ja esittää sitä koskevia kielifilosofisia kysymyksiä. Yksittäiset runot tai teokset eivät kuitenkaan välttämättä hyödynnä kaikkia tässä mainittuja piirteitä.

Suomalaisessa runoudessa postmodernismia edustavat esimerkiksi Kari Aronpuro (s. 1940) ja Leevi Lehto (1951–2019), jotka tuntevat hyvin myös postmodernismin taustalla olevat teoriat. Esimerkiksi Lehdon *Ampauksia ympäriryöstävästä raketista* -teoksessa on monenlaisia kokeellisia aineksia, kuten kollaasia, vanhoja runomittoja ja language-runoutta eli kielen keskittyvää ja kielen materiaalisuutta korostavaa runoutta. Ne kaikki lomittuvat teoksen postmodernismiin. Monet runoista on tehty käyttäen jotakin menetelmää, jossa löydettyä materiaalia on leikattu, liimattu ja muokattu uusiksi kokonaisuuksiksi tavoilla, jotka muistuttavat yhdysvaltalaisen käsitteellisen runoilijan Kenneth Goldsmithin (2011) lanseeraamaa epäluovaa kirjoittamista (*uncreative writing*).⁴ Siinä runoilija ottaa niin paljon materiaalia muualta, ettei välttämättä kirjoita itse yhtäkään oman runonsa sanoista.

Nyky näkökulmasta katsottuna ehkä tunnistettavin postmodernismin piirre runoudessa on niin sanottu kielitietoisuus, jota löytyy paljon myös Lehto ja Aronpuroa nuoremman polven runoudesta. Esimerkiksi Mikael Bryggerin nimetön, seitsemänsivuinen runo alkaa näin:

³ Tuohimaa (1990: 161) painottaa saman tyyppisiä piirteitä korostaessaan Aronpuron postmodernistisuuden kohdalla subjektin katoamista ja kollaasitekniikan käyttöä.

⁴ Lehto on suomentanut Goldsmithin ”Luovuudettomuus luovuutena” -esseen, ja se on julkaistu *Tuli & savu* -lehdessä vuonna 2002.

FLWS FCTY FCCY SRCE FUBC TCHC TDSC SSRX JOBS EGHF SHLM
 ACMR ADAM APPA AONE AAOB ASTM ABAX ABBB ABMD AXAS ABII
 ACTG ACAD ACCL ANCX ARAY ACGY ACET ACHN ACIW APKT ACOR
 ACFN ACTL ACTS ACPW ACTI ATVI ACTU ACUR ACXM ADES ADGF
 ADPT ADCT ADUS AEY ADEP ADBE ADLR ADTN AATI ABAT AEIS
 ADVS AVCA AEHR AEPI AVAV AEZS ATRM AFCE AFFM AFFY AFEF
 AGAM FEED AGYS AIRM AIRI ATSG AMCX AIXG AKAM AKNS AKRX
 ALAN ALSK AMRI ALXN ALXA ALCO ALGN ALIM ALKS ALGT ALLB
 ABVA AFOP ALNC AHGP ARLP AHCI AHPI AMOT ALTH ALLT ALOY
 MDRX AFAM ALNY AOSL ATEC ALTI ALTR ALTE ASPS APSA AIMC ALVR
 AMAG AMRN AMZN EPAX AMIE AMED UHAL ASBI ATAX AMOV ASGR
 AGNC ACAS ANCI ACLI ADPI AETI AMIC AMIN AIPC ALRN AMAC
 AMMD AMNB ANAT APFC ACAP AMPH APEI ARII AMRB ASEI AMSWA
 AMSC AMWD CRMT ARGN ABCB AMSF ASRV ASRVP ASCA AMTC
 AMTCP ATLO AMGN FOLD AMKR AMPL AMSG ASYS AFSI AMLN
 ANAD ANDS ALOG ANLY ANEN ACOM ABCW AMCF ANGN ANGO
 ANPI ANIK AHIT ANNB ANSW ANSS ANTH AGEN APAC APAGF APOG
 APOL AINV APWR AAPL ARCI AERG AMAT AMCC APSG AREG ARSD
 ARBX ARST ARCW ABIO ACGL ARCL ACAT RDEA ARDNA ARNA ARCC
 AGII STST ARIA ARBA ARKR ABFS ARMH ARTX ARQL ARRY ARRS
 AROW ARWR ARTG ARTNA ARTC ARTW ARUN ARYX ASCMA ASTI
 ASTIZ ASIA ASMI ASML AZPN APPY AACCC ASBC ASFI ATEA ASTE ALOT
 ATRO ASTC ASUR ATAI ATAC ATHN AFCB ATHR ATHX AAME ATBC
 ACFC ASFN ATNI AAWW ATLS ATML ATMI ATPG ATRC ATRN ATRI
 ATSI AUBN AUDC VOXX AUTH ADAT ABTL AUTC ADSK ADP AUXL
 AVGO AVNR AVTR AVEO AVII AVNW AVID AWRE ACLS AXTI BCOM
 BOSK BIDU BKRS BCPC BWINA BWINB BLDP BANF BANFP BARI BTFG
 BKMU BOCH BOFL GRAN BMRC BKSC BCAR OZRK BOVA BBXT BFIN
 BANR BBSI BSET BAYN MSDXP BCBP BCSB BEAV BFED BCON BECN

(Brygger 2010: 72)

Teksti koostuu versaaleilla kirjoitetuista kirjainjonoista, jotka näyttävät lyhenteiltä ja täyttävät sivun proosatekstin tapaan. Runon kielenkäyttö poikkeaa merkittävästi konventionaalisemmasta runokielestä, jolle ovat tyypillisiä esimerkiksi jotain merkitsevät sanat ja usein myös säkeistä koostuvat säkeistöt. Runo on hyvä esimerkki niin sanotusta language-runoudesta, jolle on tyypillistä keskittyminen kielifilosofian ohella muun muassa kielen materiaalisuuteen, ja tältä osin sen vaikutus näkyy suomalaisessa nykyrunoudessa language-runoutta laajemminkin.

Yhdysvaltalainen Charles Bernstein on kuitenkin myös korostanut language-runouden poliittisia ulottuvuuksia viitaten language-runouden alkuvaiheisiin 1960-luvun Yhdysvalloissa. Silloisessa poliittisessä kontekstissa tuntui hänen mukaansa siltä, että sanoilla ei tarkoitettu sitä mitä sanottiin. Syntyi käsitys, että kieli ei ole neutraalia vaan kantaa aina ideologisia pyrkiä tai ääneen lausumattomia viestejä. Language-runoudessa haluttiin yhdistää kriittiset poliittiset ja kulttuuriset näkemykset kielellisesti kekseliääseen kirjoitustapaan, joka poikkesi ajan vasemmistolle tyypillisestä populistisesta tyylistä. (Bernstein 2015: 286–287). Bryggerinkin runossa voi nähdä poliittisuutta, sillä runon merkkijonot eivät ole mitä tahansa kirjainryhmiä vaan pörssiyhtiöiden lyhenteitä.

Suomalaisessa runoudessa on kuitenkin tapahtumassa muutoksia, joiden takia postmodernismi ei enää riitä kuvaamaan sitä; suomalainen postmodernismilta näyttävä nykyrunous tarttuu yhä useammin ja yhä ilmeisemmin yhteiskunnallisiin tai eettisiin kysymyksiin. Esimerkiksi tässä artikkelissa käsittelemäni Santanen käyttää runoissaan postmodernistisia keinoja mutta ottaa myös suoraan kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Miten tämä muutos pitäisi ymmärtää?

Metamodernismi ja runous

Metamodernismi on postmodernismin tapaan termi, joka ei liity vain tai edes ensisijaisesti kirjallisiin tyyliin vaan kattaa monia inhimillisen kulttuurin osa-alueita. Aivan kuten postmodernismi voi liittyä taiteeseen, kulttuuriin, yhteiskunnalliseen tilanteeseen tai historiakäsitykseen, metamodernismikin on monelle alueelle ulottuva ilmiö. Sitä on määritelty eri tavoin, ja sille on esitetty monia jossain määrin samaa merkitseviä synonyymejä, joista post-postmodernismi tulee lähimmäksi tämän artikkelin käsitystä metamodernismista (ks. McLaughlin 2012).⁵

Metamodernismin käsitettä ovat määritelleet tarkimmin termin lanseeranneet filosofi-tutkija Robin van den Akker ja media- ja kulttuurintutkija Timotheus Vermeulen, ja nojaan tässä artikkelissa pääasiassa heidän käsityksiinsä. He perustelevat valitsemaansa termiä seuraavasti. Kreikan kielestä peräisin oleva meta-etuliite voidaan kääntää englanniksi sanoilla *with*, *between* ja *beyond*. Metamodernismi-termissä *meta* tarkoittaa heidän mukaansa siis sitä, että metamodernismi on sijoitettava epistemologisesti yhteen (post)modernismin kanssa. Ontologisesti se pitää puolestaan sijoittaa modernismin ja postmodernismin väliin. Historiallisesti metamodernismi taas sijoittuu (post)modernismin jälkeen tai tuolle puolen. (Vermeulen & van den Akker 2010: 2.)

Van den Akkerin ja Vermeulenin (2017: 4) mukaan metamodernismi on 2000-luvulla esiin noussut tuntemusrakenne (*structure of feeling*), josta on tullut kulttuurinen dominantti läntisissä kapitalistisissa nyky-yhteiskunnissa.⁶ Tuntemusrakenteen käsite on peräisin marxilaiselta kulttuurintutkijalta Raymond Williamsilta (1921–1988). Se tarkoittaa tietyn ihmisryhmän tietynä ajankohtana jakamaa kulttuurisen kokemisen tapaa, joka on rakenteeltaan tietynlainen (Williams 1988: 146).⁷ Käsitettä on määritelty erilaisin tavoin, koska Williams itse määritteli sitä tuotannossaan hieman epäjohdonmukaisesti. Van den Akker & Vermeulen (2017: 4) katsovat sen tarkoittavan koko yhteiskunnan läpäisevää kulttuurisen kokemisen tapaa, mutta se voidaan ymmärtää myös pienempien ihmisryhmien jonakin aikakautena jakamaksi kokemukseksi maailmasta (esim. Saresma 2016). Katson metamodernismin kuvaavan esimerkiksi nykykapi-

⁵ Metamodernismille rinnakkaisia termejä ovat esimerkiksi globalisaatio, dialogismi, cosmodernismi, altermodernismi, remodernismi, digimodernismi, performatismi ja post-postmodernismi (Konstantinou 2017: 89).

⁶ Dominantti-termiä käyttää Van den Akkerin & Vermeulenin määritelmän Brian McHalen kuuluisaan postmodernismi-määritelmään, jossa venäläisestä formalismista juontuva dominantti-termi on niin ikään keskeisessä roolissa. Brian McHalen (1993: 9–10) mukaan modernismissä vallitsee epistemologinen dominantti, kun taas postmodernismia luonnehtii ontologinen dominantti. Tämä tarkoittaa sitä, että modernismi on kiinnostunut siitä, mitä voimme tietää ja miten. Postmodernismi taas tarkastelee sitä, millainen maailma on, millaisia todellisuksia on olemassa ja miten mikäkin on olemassa. Van den Akker & Vermeulen eivät itse viittaa McHaleen eivätkä näin ollen myöskään esitä, mikä olisi metamodernismin dominantti mchalelaisessa jatkumossa. Toisessa yhteydessä on sen sijaan ehdotettu, että metamodernismille on leimallista eettinen dominantti, mitä pidän pohtimisen arvoisena ehdotuksena.

⁷ Tosiasiassa rakenne ei ole staattinen rakenne vaan enemmänkin tutkimuksen tarpeisiin tehty pysäytyskuva liikkuvasta rakenteesta (Williams 1988: 146).

talismmin ja sosiaalisen median logiikoiden osalta melko laajoja länsimaisia tuntemusrakenteita.

Van den Akkerin & Vermeulenin mukaan metamodernismi tuntemusrakenteena kumpuaa postmodernista kulttuurista ja yhteiskunnasta ja reagoi niihin. Metamodernismi ei kuitenkaan tarkoita postmodernismin loppua, eikä se myöskään ratkaise postmodernismiin liittyviä ongelmia. Se pikemminkin liittyy postmodernismin kanssa hyödyntäen itsekin postmodernismin keinoja. Metamodernismin käsite liittyy läheisesti myös nykyiseen kapitalismin vaiheeseen läntisissä yhteiskunnissa, koska se pyrkii käsittelemään taiteen keinoin nykykulttuuria ja sen estetiikkaa ja politiikkaa. (van den Akker & Vermeulen 2017: 4–5, 10.) Postmodernismiin verrattuna metamodernismi tarkoittaa myös toiseltaista suhtautumista historiaan. Siinä missä postmodernismin henkeen kuuluu toisinaan ajatus historian lopusta, metamodernismi katsoo ihmiskunnan olevan yhä liikkeessä eteenpäin, kohti tuntematonta päämäärää. (Vermeulen & van den Akker 2010: 5.)

Metamodernismia luonnehtii lisäksi oskillaatio, huojunta, jota tapahtuu esimerkiksi modernismin (tai sitä edeltävien tyylikausien) ja postmodernismin välillä. Huojuntaa voi olla myös innostuksen ja ironian, toivon ja melankolian tai sarkasmin ja vilpittömyyden välillä. (Vermeulen & van den Akker 2010: 5–6; van den Akker & Vermeulen 2017: 6, 10–11.) Metamodernismiin liittyy myös käsitys, jonka mukaan aikamme yhteiskunnallisten ja ekologisten haasteiden käsitteleminen tuo ”maailman” takaisin kirjallisuuteen postmodernismille tyypillisempien kielellis-filosofisten kysymyksenasetteluiden jälkeen.

Suomessa esimerkiksi Mika Hallila (2019) on käsitellyt metamodernismia tutkiessaan Asko Sahlbergin romaania *Yö nielee päivät* (2014). Myös hän nojaa metamodernismia määritellessään van den Akkeriin ja Vermeuleniin, mutta hän soveltaa heidän ajatteluaan hieman toisella tavalla kuin tässä artikkelissa tehdään. Hallila ei kytke metamodernismia niinkään postmodernismiin ja sen kirjallisiin keinoihin, vaan hän katsoo siirtymän tapahtuvan Sahlbergin kohdalla realismista metamodernismiin. Myös Hallila korostaa kuitenkin eettisten kysymysten keskeistä roolia metamodernismissa.

Kristina Malmio (2019: 204) taas mainitsee metamodernismin nimenomaan postmodernistisen romaanin yhteydessä. Hän pohtii suomenruotsalaisessa postmodernismissa tapahtuneita muutoksia ja mahdollisuuksia postmodernismin ”yli” kirjoittamiseen. Kirjallisuudentutkija Irmtraub Huberin *Literature after Postmodernism. Reconstructive Fantasies* -teokseen (2014) viitaten Malmio nostaa esiin neljä postmodernistisessä romaanissa tapahtunutta muutosta.⁸ Ensinnäkin ”todellisuus” (lainausmerkit Malmion) on palannut romaaniin, mutta tämä ei tarkoita välttämättä realismin paluuta. Toiseksi postmodernististen kerrontakeinojen käyttö jatkuu, mutta niitä saatetaan käyttää alkuperäisestä käyttötarkoituksestaan poikkeaviin päämääriin. Kolmas postmodernismin muutos liittyy siihen, että vaikka postmodernismi problematisoi kielen suhteen ympäröivään

⁸ Huber (2014: 32) ei mainitse metamodernismia vaan käyttää läheistä sukua olevaa post-postmodernismin käsitettä.

todellisuuteen, kommunikaation koetaan yhä olevan mahdollista. Tämä liittyy läheisesti eettisiin kysymyksiin, jotka ovat Malmion (ja Huberin) mukaan nousseet keskeisiksi postmodernismin jälkeisessä romaanissa. Neljäs huomio liittyy itsekriittiseen optimismiin eli siihen, että postmodernismissa tehdyistä perinpohjaisista kyseenalaistuksista huolimatta fiktion mahdollisuuksiin yhä luotetaan. (Malmio 2019: 184; Huber 2014: 32–33.) Vaikka Malmio liittyy postmodernistisessä romaanissa tapahtuneet muutokset metamodernismiin vain ohimennen mainiten, ne ovat hyvin lähellä tämän artikkelin käsitystä siitä, miten siirtyminen postmodernismista metamodernismiin näkyy uudessa suomalaisessa runoudessa.

Kirjallisuudentutkimuksessa on käsitelty toistaiseksi melkein pä yksinomaan proosan metamodernismia. Siksi käsitteen määritelmässä tuodaan esille lähinnä muutoksia suhteessa proosan postmodernismiin. Suomalaisen runouden tutkimuksen kannalta tämä asettaa kaksinkertaisen haasteen, sillä miltei olemattoman runouden ja metamodernismin tutkimuksen lisäksi myös runouden postmodernismia on tutkittu paljon vähemmän kuin proosan postmodernismia. Monia 2000-luvulla ilmestyneitä suomalaisia runokokoelmia voi kuitenkin tarkastella metamodernismin näkökulmasta.

Esimerkiksi Tytti Heikkisen *Varjot astronauteista* (2009) on haku-konerunoutta, joka hyödyntää monia postmodernismin keinoja: runot on tehty leikkaamalla ja liimaamalla internetistä löydettyä materiaalia, ja runojen minät on koostettu monista eri lähteistä. Kollaasimainen tekotapa tuo teokseen paljon yllätyksellisiin katkoksiin perustuvaa huumoria, ja runojen kohosteisen keinotekoinen luonne on paikoin selvästi näkyvillä. Teos ei kuitenkaan ole vain kielellistä leikkiä, vaan se puhuu tärkeistä yhteiskunnallisista aiheista, kuten syömishäiriöistä, päihdeongelmista ja seksuaalisesta väkivallasta. Vaikka runojen puhujat ovat usein itseironisia, kokonaisuuden voi tulkita myös epäironiseksi: huojuuta ironian ja epäironisuuden välillä viittaa metamodernismiin, samoin eettinen sävy, joka syntyy mainittujen vaikeiden aiheiden käsittelemisestä.

Samaan tapaan metamodernistisena voi pitää myös Harry Salmenniemen *Texas, saksia* (2010), joka on tehty kollaasimaisella otteella löydetyistä materiaalista. Teos on moniääninen ja muodoltaan rikkonainen, mikä viittaa yhtäältä postmodernismiin ja toisaalta kuvaa kokemusta oman aikamme pirstaleisuudesta. *Texas, saksissa* käsitellään erilaisia väkivallan muotoja perheväkivallasta joukkosurmiin ja sotiin. Toinen keskeinen aihepiiri on mielenterveyden ongelmat. Teoksessa on paljon mustaa huumoria, mutta se on paikoin myös ahdistava. Yhteiskunnallinen kantaottavuus ja eettinen viritys tuovat teokseen metamodernistisiä sävyjä, vaikka teos muuten onkin hyvin postmodernistinen.⁹

⁹ Heikkisen ja Salmenniemen teokset tulevat kollaasimaisen tekotapansa takia lähelle jo mainittua epäluovaa kirjoittamista. Ironian jälkeistä (*postironic*) kirjallisuutta tutkinut Lee Konstantinou (2017: 91) on kritisoinut Goldsmithin epäluovaa kirjoittamista metamodernismin näkökulmasta liian pitkälle edenneelle postmodernismille tyypillisestä tyhjyydestä ja rutiinomaisuudesta. Tällainen kritiikki ei nähdäkseni kuitenkaan osu Heikkiseen ja Salmenniemeen, sillä epäluovan kirjoittamisen hyödyntämisestä huolimatta heidän teoksensa ovat uutta luovia ja niissä on yhteiskunnallista sanomaa.

Melko erilaisia teoksia voidaan siis pitää metamodernistisina, mutta luonnehdinta ei kuitenkaan sovi mihin tahansa uuteen runouteen. Esimerkiksi Pauliina Haasjoen *Planeettaa* (2016) en pidä metamodernistisena, vaikka siinä on eettistä, luonnonsuojelullista ja posthumanistista otetta, jotka sopivat metamodernismin henkeen. Teos käsittelee elämää maapallolla ja maapalloa osana maailmankaikkeutta. Runojen taka-alalla pysyttelevä puhuja on inhimillinen mutta sulautuu havaintojensa kautta kuvaamaansa luontoon. Teos on sävyltään elämänmyönteinen ja toiveikas. Kaikki tämä voisi viitata metamodernismiin, mutta teoksessa ei ole metamodernismille tyypillistä huojuntaa esimerkiksi vilpittömyyden ja ironian tai autenttisuuden ja keinotekoisuuden paljastamisen välillä. Se ei myöskään hyödynnä postmodernistisen runouden keinoja.

Keskityn seuraavaksi postmodernismin ja metamodernismin väliseen rajankäyntiin Eino Santasen runojen luennassa. Eino Santasen tuoreimmat runokokoelmat *Tekniikan maailmat* ja *Yleisö* ovat otollisia kohteita metamodernismi-pohdinnolle, koska ne yhdistävät postmodernismille tyypillisiä runokeinoja yhteiskunnalliseen kantaaottavuuteen ja metamodernismille tyypillisiin aihepiireihin. Runojen aiheissa korostuvat erityisesti rahan ja talouden rooli länsimaisissa nyky-yhteiskunnissa, nykymuotoisen finanssikapitalismin ongelmat sekä se, miten sosiaalinen media ja älylaitteet muokkaavat ihmisten käsitystä itsestään ja inhimillisestä kanssakäymisestä. Kiinnitän huomiota myös niihin kansainvälisessä keskustelussa esiin nostettuihin kirjallisen metamodernismin piirteisiin, joiden katson resonoivan Santasen runojen kanssa. Tällaisia ulottuvuuksia ovat eettisyys, uusvilpittömyys ja epäironisuus sekä viimeksi mainittuun liittyvä huojunta ironisuuden ja epäironisuuden välillä (Konstantinou 2017: 88–89; McLaughlin 2012: 213–214).

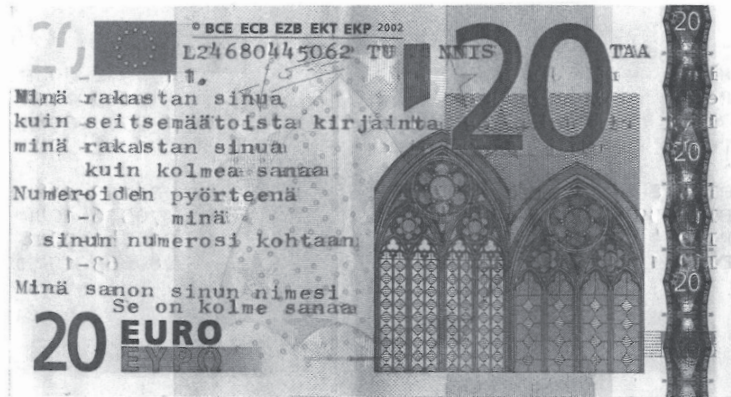
Nykykapitalismin kritiikki Santasen setelirunoissa

Tekniikan maailmat ja *Yleisö* tunnetaan erityisesti niin sanotuista setelirunoista, jotka on kirjoitettu 20 euron seteleille kirjoituskoneella. Kummassakin kokoelmassa on yksi osasto, joka koostuu setelirunoista. *Tekniikan maailmojen* setelirunot käsittelevät pääasiassa nykykapitalismin ongelmia, rahaa ja tunteellista suhtautumista rahaan. *Yleisön* setelirunoissa aiheina ovat rahan ohella muun muassa kansalaisuus, uskonto, kieli ja muut kansallisvaltioiden peruspilarit. *Tekniikan maailmojen* setelirunot on painettu teokseen mustavalkoisina kuvina, *Yleisön* runot taas suurennettuina värikuvina.

Tekniikan maailmoissa ja *Yleisössä* on monia postmodernismiin liitettyjä piirteitä. Ensimmäinen niistä on käsitteellisyys, joka näkyy erityisesti setelirunoissa ja siinä, että ne on kirjoitettu 20 euron seteleille kirjoituskoneella. Runojen kirjoitus- ja jakelualustana käytetään löydettyjä esineitä (*objet trouvé*), seteleitä, mitä voidaan pitää postmodernistisena piirteenä, vaikka se ei olekaan postmodernismin keksintö. Tarkkaan ottaen kyse on kuitenkin hyvin tarkkaan *valituista* esineistä, sillä juuri setelirahalle kirjoittaminen kytkee runot rahaan ja talouteen. Setelirunoihin liittyy

myös performanssin ulottuvuus, koska Santanen on maksanut ostoksiaan runoseteleillä. Käteisrahan käyttäjä voisi siis saada käteensä runosetelin esimerkiksi vaihtorahana. Tekijältä ostamalla setelirunoja ei kuitenkaan voi saada itselleen, koska ne eivät ole kaupan.

Myös runojen muodossa on postmodernismille tyypillisiä piirteitä. Setelirunojen puhetilanne on usein monihahmotteinen ja puhujat ovat ilmiselvästi keinotekoisia konstruktioita, kuten seuraavassa ”L24680445062 TUNNISTAA” -runossa:

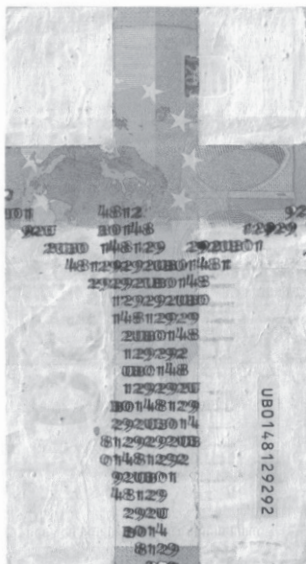
(Tekniikan maailmat: 32; tästä eteenpäin TM.)

Tämän runon puhujan voi tulkita kahdella tavalla. Sen voi hahmottaa ihmiseksi, joka puhuu rahalle tai seteliksi, joka puhuu ihmiselle. Ensimmäisen tulkinnan mukaan ihminen tunnustaa rakkautensa setelille, tai rakkautensa rahaan ylipäättään. Jos puhuja taas tulkitaan seteliksi, seteli suuntaa puheensa kantajalleen ja väittää rakastavansa tätä. Tätä tulkintaa tukee ensimmäinen otsikkomainen säe ”L24680445062 TUNNISTAA”.

Runo jäljittelee rakkausrunoa olematta kuitenkaan perinteinen rakkausruno. Se viittaa heti alussa Pentti Saarikosken kuuluisan rakkausrunon säkeisiin ”Minä rakastan sinua / kuin vierasta maata” kokoelmasta *Mitä tapahtuu todella?* (1962). Santasen runo ei kuitenkaan puhu ihmisten välisestä rakkaudesta, kuten Saarikosken runo. Sen sijaan Santasen runon aiheena on rahaan liittyvä tunteellinen vetovoima kapitalistisessa kulttuurissa. Siinä missä rakkausrunouden konventioihin liittyy pyrkimys aidon tunteen ilmaisemiseen, Santasen runon rakkauspuhe on tyhjää. Runossa mainitut seitsemäntoista kirjainta viittaavat nimittäin sanoihin ”minä rakastan sinua”, ja myös runossa mainitut ”kolme sanaa” viittaavat samaan ilmaukseen. Runon rakkaudentunnustus viittaa siis vain tunnustukseen itseensä, mikä on postmodernistinen, itseensä viittaava kuvio. Tämä tekee runosta myös ironisen. Ilmaus ”numeroiden pyörteenä” voi kuitenkin viitata myös tuntemusrakenteeseen, siihen, että puhujan minuus on taloudellisten arvojen määrittämä. Tämä tulkinta korostaa runon yhteiskunnallisuutta.

Mainituissa setelirunossa näkyvät selvästi myös 20 euron setelin kuva-aiheena olevat goottilaiset ikkunat, jotka ovat tavallisia kirkko-arkkitehtuurissa ja vievät ajatukset sen vuoksi uskontoon. Santanen on itse kommentoinut kuva-aihetta *Tekniikan maailmoissa* julkaistussa

esseessään ”Tämä ei ole internet. Johdatus setelirunouteen”. Hänen mukaansa kirkkoon viittaava kuva-aihe ”asettelee rahaa pyhän paikalle” (TM: 95). Talous ja rahassa laskettava arvo näyttäytyvät pyhinä. Ehkä vielä suuremmin rahan ja uskonnon kytkee yhteen seuraava *Yleisön* seteliruno ”SARJANUMEROKRISTUS” (osa 2/2):

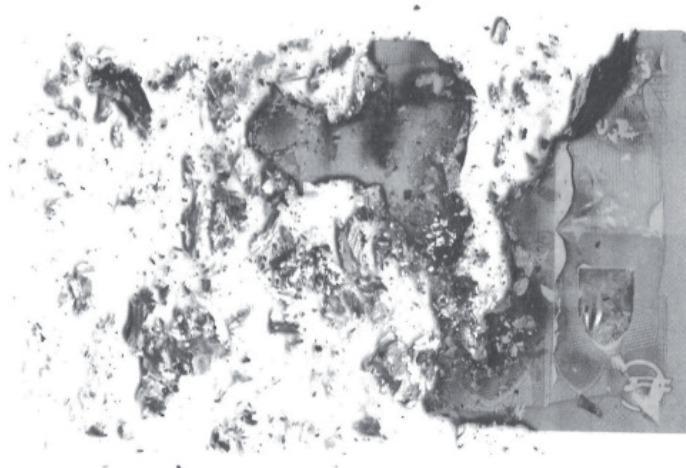

(*Yleisö*: 35; tästä eteenpäin Y.)

Tämä runo lähestyy kuvataidetta ja sitä voidaan luonnehtia visuaaliseksi runoudeksi. Se on tehty maalaamalla setelille korjauslakalla niin, että setelistä on jäänyt näkyviin sininen, ristinmuotoinen alue ja setelin sarjanumero. Sen jälkeen setelille on tehty kirjoituskoneen numeroilla ristillä riippuvan Jeesuksen muotoinen hahmo. Raha ja uskonto kietoutuvat yhteen hyvin konkreettisella tavalla. Runossa voi halutessaan nähdä myös Suomen lipun, ja tämän kaksiosaisen runon ensimmäinen osa onkin seteli, jossa on pelkkä sininen risti valkoisella pohjalla (Y, 34).

Tässä esillä olevia runoja voi tulkita niin, että nykykapitalismissa rakastetaan tai jopa palvotaan rahaa. Raha on messias ja vapahtaja, ja se jolla on rahaa, pelastuu. Tätä tulkintaa vasten tapa, jolla Santanen käsittelee ja manipuloi setelirahaa, on selvä kannanotto. Setelirunot osoittavat, että raha ei ole pyhä: sitä ei tarvitse rakastaa ja kunnioittaa. Se, että setelirunot on kirjoitettu 20 euron seteleille, on uhmakas ele toisessakin mielessä. Vaikka seteleiden turmeleminen ei ole Suomessa laitonta, Suomen Pankki pitää sitä epäeettisenä toimintana.

Kiinnostavaa kyllä, runouden näkökulmasta setelirunoilu on sitä vastoin eettistä toimintaa. Santasen setelirunot kyseenalaistavat yhteiskunnan perustana olevan talousjärjestelmän itsestäänselvyyden, toimivuuden ja oikeudenmukaisuuden. Ne havahduttavat lukijan miettimään perustavia yhteiskunnallisia ja eettisiä kysymyksiä. Turmelemisen osalta Santanen menee lopulta paljon aikaisempaa pitemmälle *Yleisön* seteliruno -sarjan viimeisessä ”POLTETTU LIPPU” -runossa, jonka tekniikkaa luonnehditaan humoristisesti sanoin ”*Palava tulitikku ja sytyttimen liekki 20 euron setelille*”:

(Y: 42.)

Tulkitsen Santasen setelirunojen yhteiskuntakritiikkiä niin, että nykykapitalismissa ihminen muuttuu osaksi taloutta ja tuotantoa. Inhimillisen subjektin elintila kapenee, kun raha itse alkaa puhua ja talous määrittelee sitä, miten olemisesta puhutaan.¹⁰ Setelirunot ovat myös tekotapansa puolesta kantaaottavia. Yhteiskunnallisuus tulee kuitenkin kaikkein selvimmin ilmi jo edellä mainitussa ”Tämä ei ole internet.” -esseessä. Siinä Santanen kertoo seteliruno-idean taustoja ja selittää, miksi on halunnut kirjoittaa setelirunoja. Tällainen selittäminen ei ole aivan tavallista suomalaisissa runoteoksissa, ja katson sen liittyvän teoksen käsitteellisyyteen; runojen taustalla oleva idea on niin tärkeä, että sitä on syytä selittää.

Esseessä Santanen (2014: 94) kertoo halunneensa osallistua runoillaan keskusteluun finanssikapitalismin toistuvista kriiseistä ja niistä johtuvista inhimillisistä ongelmista tai katastrofeista. Esimerkiksi vuosien 2008–2009 globaali taloudellinen taantuma johtui paljolti finanssikriisistä. Finanssikapitalismi on osa nykyaikaista kapitalismia, jossa valtaosa rahavarallisuuden kasautumisesta tapahtuu finanssimarkkinoilla. Siinä liiketoiminta perustuu pääasiassa finanssituotteiden, kuten arvopapereiden, pörssiosakkeiden, futuurien ja muiden johdannaisten kauppaan sekä uusien rahoitusinstrumenttien luomiseen. Rahan arvo irtautuu siis konkreettisesta, materiaalisesta perustasta eli niin sanotusta reaalityaloudesta. Finanssikapitalismi on ollut globaalia taloutta hallitseva voima 1900-luvun lopulta lähtien. (Kocka 2016: 110–111.)

Santanen kirjoittaa esseessään: ”Ajattelin, että setelikirjoituksen ja rahaa käsittelevän runouden yhdistäminen saattaisi olla yksi mahdollinen avaus sellaiseen suuntaan, jossa taiteeksi luokiteltavalla kirjoituksella voisi olla edes silmänräpäyksellinen suunvuoro rahan ja nykytalouden luonteesta käytävässä keskustelussa.” (TM: 94.) Esseen suora ja epäironinen puhe finanssikapitalismista ja sen aiheuttamista ongelmista kytkee Santasen teokset metamodernismiin. Van den Akkerin & Vermeulenin (2017: 14) mukaan finanssikriisi ja sen globaalit seuraukset ovat olennainen osa metamodernismin maailmankuvaa ja aikalaiskoke-

¹⁰ Olen käsitellyt Santasen setelirunojen kapitalismikritiikkiä yksityiskohtaisemmin *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avaimen* artikkelissa ja *Todellisuus pahoinpiteli runon* -kirjassani (Helle 2018 ja 2019).

musta, siis tuntemusrakennetta. Vaikka Santasen setelirunoissa on ironiaa, kuten esillä olleessa rakkausrunossa, teoksissa on myös vilpittömältä vaikuttavaa puhetta yhteiskunnallisista ongelmista. Ironian ja vilpittömyyden rinnakkaisuus tuo teoksen tulkintaan huojuntaa, oskillaatiota, josta metamodernismin yhteydessä on kirjoitettu (van den Akker & Vermeulen 2017: 10).

Teknisen kehityksen tuomat ongelmat

Yleisössä käsitellään paljon myös älylaitteiden ja sosiaalisen median vaikutusta ihmisten käyttäytymiseen. *Yleisön* ensimmäinen runo johdattaa älylaitteiden aihepiiriin näin:

2 MIN SITTEN
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 heti alkuun aurinko paistoi
 nousin ylös
 oli kevät
 tai puhelimen ruutu elävänä levällään
 oli kevät
 julkaisin sen
 vedin parempaa kuvaa huonomman päälle

(Y: 9.)

Runo alkaa ajanmääreellä, joka viittaa tapaan, jolla sosiaalinen media ilmoittaa, milloin käyttäjä on viimeksi julkaissut jotakin tai ollut paikalla. ”Hetä alkuun aurinko paistoi” kuvaa luonnonilmiötä, mutta sen toistuminen kahdeksan kertaa peräkkäin luettelona synnyttää pikeminkin mekaanisen tai koneellisen vaikutelman. Se kuvaa myös ihmisten välineellistynyttä tapaa tehdä havaintoja ja olla kytkettynä tietoverkkoon ja älylaitteisiin. Ilmaus ”puhelimen ruutu elävänä levällään” taas elollistaa älylaitteen. Sen voi ajatella kuvaavan sitä, miten näytöllä tapahtuu koko ajan jotakin tai sitä, että laitteen välittämä todellisuus leviää ulos laitteesta ympäröivään todellisuuteen. Hieman myöhemmin samassa runosarjassa puhuja jopa rinnastaa itsensä älylaitteeseen: ”olin puun alla levällään / kuin eläväinen ruutu / joka visertää vähän ja värähdellen nokkii” (Y: 10). Säkeet ”[o]li kevät / julkaisin sen / vedin parempaa kuvaa huonomman päälle” taas kuvaavat nykykulttuuria, jossa on tärkeää julkaista päivityksiä arkipäiväisimmistäkin asioista ja päivittää yhä uusia omakuvia muiden nähtäväksi.

Ihmisen ja uuden teknologian suhteen käsittelyssä mennään vielä pidemmälle esimerkiksi seuraavassa runossa:

kysyin itseltäni
 mitä ajattelet siis mitä ajattelen
 siis mitä tuijotan ja mitä tuijotat
 siis mitä esiinnyt ja mitä esiinnyin
 ja laitoin kameran

itseni
ja
itseni
väliin
(Y: 19.)

Tämä runo kuvaa sitä, miten sosiaalisen median logiikat muuttavat ihmisten suhdetta itseensä ja vieraannuttavat ihmiset omasta itsestään. Runon puhuja tuijottaa omaa kuvaansa selfiekamerassa ja asettaa itselleen kysymyksiä kahdessa eri persoonamuodossa ("mitä tuijotan ja mitä tuijotat"), mikä kuvaa jakautunutta suhdetta itseen. Runon minä on itselleen sekä "minä" että ulkopuolisen katseen kohteena oleva "sinä", sillä hän on tottunut suhtautumaan itseensä sosiaalisessa mediassa ylläpitämänsä persoonan läpi. Runossa toistuva "esiintyminen" viittaa juuri sosiaalisen median julkisuuteen. Runon viimeiset viisi säettä korostavat tätä tulkintaa: runon minä kuvaa itseään kameralla, jonka hän asettaa kahden eri minuutensa väliin ja niiden välittäjäksi.

Koko osasto, josta yllä käsitellyt kaksi runoa ovat peräisin, käsittelee kriittiseen sävyyn sitä, miten ihmiset vieraannuttavat nykyään itsensä itsestään käyttäessään sosiaalista mediaa ja asettuessaan sen lakien alaisiksi. Kuvaukset älylaitteiden myötä minuuttaan esittämään päätyneistä, vieraantuneista ihmisistä kritisoivat kulttuuriamme inhimillisen välittömyyden ja aitouden puutteesta. Tällainen eetos on vieras postmodernismille, jonka poetiikassa pinta, keinotekoisuus ja leikki ovat keskeisiä. Metamodernismiin pinnallisuuden kritiikki sopii sen sijaan paremmin kuin hyvin.

Yleisön neljännessä osastossa on lisäksi toisenlaisia moraalisia ongelmia käsittelevien runojen sarja, jonka perusideana on pohtia tekoälyn arkipäiväistymiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Nämäkin runot liittyvät tekniikan kehittymisen mukanaan tuomiin ongelmiin. Seuraava runo on osaston toinen:

Pitäisikö yllättäen jarrunsa menettäneen itseohjautuvan auton jatkaa suoraan lakia noudattamattoman miehen päälle ja tappaa hänet, vai vaihtaa kaistaa ja ajaa lakia noudattavan naisen päältä niin, että tämä kuolee.

Tulisiko yllättäen jarrunsa menettäneen itseohjautuvan auton jatkaa suoraan lakia noudattavien kolmen miehen, yhden naisen ja naisjohtajan päälle ja tappaa heidät, vai vaihtaa kaistaa ja ajaa lakia noudattamattomien kahden miesurheilijan, tytön, pojan ja miesjohtajan päälle niin, että nämä kuolevat.

(Y: 84.)

Runo perustuu Massachusetts Institute of Technologyn (MIT) Moral Machine -sivustoon, jolla käsitellään tekoälyn liittyviä eettisiä ongelmia.¹¹ Tässä *Yleisön* runosarjassa esitetään vaihtoehtoisia tilanteita, joissa tekoälyn ohjaama auto menee rikki ja joutuu valitsemaan tulevan onnettomuuden uhrit erilaisin eettisin perustein. Auton alle jääviä arvioidaan heidän ikänsä, sukupuolensa, lain noudattamisen tai noudattamatta jättämisen, yhteiskunnallisen aseman ja lukumäärän mukaan. Nämä runot on tulkittava yhteiskuntakriittisiksi, ja niiden tarkoituksena on käsitellä sitä, millaisin perustein "eettisiä" periaatteita koodataan itseohjautuviin lait-

¹¹ Tämä tieto mainitaan *Yleisön* lopussa olevissa kiitoksissa ja lähdetiedoissa.

teisiin. Itseohjautuvia autoja kehitetään kovaa vauhtia, mutta niitä ei ole vielä otettu laajalti käyttöön. Tekoälyyn ja etiikkaan liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan koske vain autoja vaan monia muitakin kulkuneuvoja ja laitteita. Siksi tulkitsen runojen ottavan puheeksi ylipäänsä sen, millaisen vallan olemme antaneet ja olemme antamassa koneille.

Santasen kokoelmissa on selvästi metamodernismille tyypillistä eettistä otetta, pyrkimystä tehdä näkyviksi itsestään selviksi muuttuneita rakenteita ja toimintatapoja, jotka aiheuttavat ongelmia. Pohjimmiltaan kyse on siitä, johtaako nyky maailmanmeno hyvään elämään. Setelirunoissa käsitellyt eettiset ongelmat liittyvät taloudellisen logiikan leviämiseen sellaisillekin elämänalueille, joille sen ei tarvitsisi kuulua. Niissä myös kyseenalaistetaan valtaa, jonka yhteiskuntamme on antanut rahalle. Toisaalta eettiset kysymykset liittyvät nopeaan tekniseen kehitykseen. Sen seurauksena ihmiset mukautuvat älylaitteiden rytmittämään elämään ja muokkaavat käsitystä itsestään sosiaalisessa mediassa. Runojen mukaan tämä vieraannuttaa ihmiset itsestään, muista ihmisistä ja luonnosta. Runoissa käsiteltyyn tekoälyynkin liittyy eettisiä ongelmia.

Myös kokoelmien suhde ironiaan tuntuu viittaavaan metamodernismiin. Yksittäiset runot saattavat olla hyvinkin ironisia, mikä voi viedä tulkintaa postmodernismin suuntaan. Kuitenkin hallitsevammaksi nousee huojunta ironian ja epäironisuuden välillä. Ensinnäkin runojen selvä eettinen viritys solmiutuu yhteen ironian kanssa ja vaikuttaa sen sävyyn. Vielä enemmän huojuntaa aiheuttaa suhde runojen ja niitä selittävien proosamuotoisten esseiden välillä. Esseissä ei ole jälkeäkään ironiasta, päinvastoin. Ne selittävät vakavissaan ja vilpittömän oloisesti teosten taustalla olevia tavoitteita ja vaikuttimia, mikä tuo mieleen metamodernismin yhteydessä paljon esillä olleen uusvilpittömyyden.

Metamodernismi puntarissa

Santasen runouden lähtökohtana on postmodernismista ponnistava poetiikka, joka näkyy erilaisina kokeellisina piirteinä läpi koko tuotannon. Runot ovat muodoltaan ja keinoiltaan usein postmodernismin kaltaisia, mutta niiden asenne ja ote todellisuudesta poikkeaa postmodernismin hengestä. Santasen teoksissa onkin monia ulottuvuuksia, joiden kuvaamiseen metamodernismin käsite sopii hyvin.

Oma käsitykseni onkin, että modernismi ja postmodernismi eivät enää riitä kuvaamaan sitä, mitä uusimmassa runoudessa tapahtuu, vaikka molempien perintö elääkin edelleen vahvana. Modernismilla on runoudentutkimuksessa vankkumaton asema, ja on vaikea kuvitella, että kukaan voisi ehdottaa käsitteestä luopumista, eikä sille ole tarvetta. Postmodernismin tilanne on suomalaisen runouden tutkimuksessa sen sijaan toinen, koska termi ei ole juurtunut suomalaiseen runouskeskusteluun. Niitä runoja, joita voitaisiin nimittää postmodernistisiksi, luonnehditaan yleensä mieluummin muilla termeillä, esimerkiksi kokeellisiksi. Tästä huolimatta olen halunnut kokeilla postmodernismin varaan rakentuvan metamodernismi-käsitteen selitysvoimaa ja käyttökelpoisuutta suomalaisen nykyrunouden tutkimuksessa.

Metamodernismin käsitteeseen liittyy kuitenkin joitain ongelmia. Runouden näkökulmasta sen huonoja puolia ovat etenkin tietty epämääräisyys ja tulkinnanvaraisuus. Metamodernismi näyttäisi sopivan kuvaamaan keskenään hyvin erilaisia teoksia, eikä rajan vetäminen ole aina yksiselitteistä. On esimerkiksi ongelmallista, että metamodernistista runoutta ei voi tunnistaa pelkästään muodollisin perustein, kun taas modernismin ja postmodernismin kohdalla se on useimmiten mahdollista. Metamodernismin piirteitä on sen sijaan kartoitettava kontekstualisoivan lukemisen avulla ja kiinnittämällä huomiota runojen aiheisiin, asenteisiin ja tavoitteisiin. Ajatus metamodernismista tuntemusrakenteena johdattaa oikeille jäljille.

Metamodernismin käsitteeseen liittyy myös se ongelma, että termistä itsestään ei ole luettavissa sen vahva yhteys tuntemusrakenteisiin ja etiikkaan. Sanana metamodernismi tuntuisi viittaavan pikemmin esimerkiksi analyttiseen filosofiaan nojaavaan teoretisointiin kuin marxilaisesta kulttuurintutkimuksesta ponnistavaan analyysiin. Vaihtoehtoiset termit eivät kuitenkaan ole osuvampia tai ongelmattomampia. Esimerkiksi omaa metamodernismi-käsitystäni lähimmäksi tuleva termi post-postmodernismi kytkee postmodernismin jälkeisen kirjallisuuden liiankin tiiviisti yksinomaan postmodernismiin ja tuntuu lisäksi sisältävän ajatuksen postmodernismin loppumisesta. Kuten olen tässä artikkelissa esittänyt, postmodernismi ei ole kuitenkaan kokonaan ohi vaan jatkuu metamodernismissä.

Ongelmista huolimatta näen, että metamodernismin näkökulma auttaa havaitsemaan 2000-luvun runouden asenteissa ja eettisissä päämäärissä tapahtuvia muutoksia. Olisi toki liian mustavalkoista väittää, että runous on siirtymässä täysin epäpoliittisesta postmodernismista yhteiskunnalliseen metamodernismiin. Kuten Mikael Bryggerin runon kohdalla esitin, jopa äärimmäisen postmodernistiseen kielirunouteen liittyy usein poliittisuutta (ks. myös Bernstein 2015: 286–287). Voi kuitenkin sanoa, että nykyaikaa lähestyttäessä kokeellinen runous muuttuu *ilmeisemmin ja moniulotteisemmin* yhteiskunnalliseksi. Se tarttuu aikamme olennaisiin aiheisiin eikä arkaile ottaa kantaa.

KAUNOKIRJALLISUUS

Brygger, Mikael 2010: *Valikoima asteroideja*. Helsinki: Poesia.
 Santanen, Eino 2014: *Tekniikan maailmat* (= TM). Helsinki: Teos.
 Santanen, Eino 2017: *Yleisö* (= Y). Helsinki: Teos.

MUUT LÄHTEET

Bernstein, Charles 2015: "The Expanded Field of L=A=N=G=U=A=G=E". Teoksessa Joe Bray, Alison Gibbons ja Brian McHale (toim.), *The Routledge Companion to Experimental Literature*. London & New York: Routledge, 281–297.

- Conte, Joseph M. 1991: *Unending Design. The Forms of Postmodern Poetry*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Gibbons, Alison 2017: "Contemporary Autofiction and Metamodern Affect". Teoksessa Robin van den Akker, Alison Gibbons ja Timotheus Vermeulen (toim.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth*. London & New York: Rowman & Littlefield, 117–131.
- Goldsmith, Kenneth 2011: *Uncreative Writing. Managing Language in the Digital Age*. New York: Columbia University Press.
- Haapala, Vesa 2013: "Lyriikka". Teoksessa Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 157–251.
- Hallila, Mika 2019: "Lannistumattoman ihmisyyden aika. Asko Sahlbergin *Yö nielee päivät* ja metamodernismin etiikka". Teoksessa Elina Arminen ja Markku Lehtimäki (toim.), *Muistikirja ja matkalauku. Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Helsinki: SKS, 153–173.
- Helle, Anna 2018: "'The Value Was Here'. Runon ja rahan kytkös Eino Santasen setelirunoissa." *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 1/2018, 48–65.
- Helle, Anna 2019: *Todellisuus pahoinpiteli runon. Yhteiskunnallisuus ja tunteet suomenkielisessä kokeellisessa nykyrunoudessa*. Turku: Eetos.
- Hoover, Paul 2013: "Introduction. What Is Postmodern Poetry?" Teoksessa Paul Hoover (toim.), *Postmodern American Poetry. A Norton Anthology*. New York & London: W.W. Norton & Company, xxix–lvii.
- Huber, Irmtraub 2014: *Literature after Postmodernism. Reconstructive Fantasies*. London: Palgrave Macmillan Limited.
- Joensuu, Juri 2012: *Menetelmät, kokeet, koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Poesia.
- Kantola, Janna 2001: *Runous plus. Tutkielmia modernismin jälkeisestä runoudesta*. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Kocka, Jürgen 2016: *Kapitalismin lyhyt historia*. Suom. Timo Soukola. (*Geschichte des Kapitalismus*, 2014). Helsinki: Gaudeamus.
- Konstantinou, Lee 2017: "Four faces of Postirony". Teoksessa Robin van den Akker, Alison Gibbons ja Timotheus Vermeulen (toim.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth*. London & New York: Rowman & Littlefield, 87–102.
- Malmio, Kristina 2019: "Vanhat ja uudet leikit. Postmodernismi ja sen 'yli' kirjoittaminen 2000-luvun suomenruotsalaisissa romaaneissa". Elina Arminen ja Markku Lehtimäki (toim.), *Muistikirja ja matkalauku. Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Helsinki: SKS, 177–210.
- McHale, Brian 1993: *Postmodernist Fiction*. London & New York: Routledge.
- McHale, Brian 2004: *The Obligation Towards a Difficult Whole. Postmodernist Long Poems*. Tuscaloosa & London: The University of Alabama Press.

- McLaughlin, Robert L. 2012: "Post-postmodernism". Teoksessa Joe Bray, Alison Gibbons ja Brian McHale (toim.) *Routledge Companion to Experimental Literature*. London & New York: Routledge, 212–223.
- Sandbacka, Kasimir 2017: "Metamodernism in Liksom's Compartment No. 6". *Comparative Literature and Culture*. <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2891>
- Saresma, Tuija 2016: "Vihan ja kaunan tunneyhteisöt. Timo Hännikäisen *Ilman*-kokoelman affektiivinen esseistiikka". Teoksessa Anna Helle ja Anna Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS, 221–246.
- Taskinen, Tuomas 2018: "'Kantona kantotuoli kaskessa, on pelin ja vatvomisen paikka.' Kari Aronpuron *pelkkää barnumia* myöhäiskonseptualistisena runokirjana". Kirjoittamisen maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/59179> [8.12.2019]
- Timmer, Noline 2017: "Radical Defenselessness. A New Sense of Self in the World of David Foster Wallace". Teoksessa Robin van den Akker, Alison Gibbons ja Timotheus Vermeulen (toim.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth*. London & New York: Rowman & Littlefield, 103–117.
- Toth, Josh 2017: "Toni Morrison's *Beloved* and the Rise of Historioplactic Metafiction". Teoksessa Robin van den Akker, Alison Gibbons ja Timotheus Vermeulen (toim.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth*. London & New York: Rowman & Littlefield, 41–53.
- Tuohimaa, Sinikka 1990. *Maailma tekstinä. Kari Aronpuron runous ja postmodernismi*. Acta Universitatis Ouluensis, series B, Humaniora 15.
- Van den Akker, Robin & Timotheus Vermeulen 2017: "Periodising the 2000s, or, the Emergence of Metamodernism". Teoksessa Robin van den Akker, Alison Gibbons ja Timotheus Vermeulen (toim.), *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth*. London & New York: Rowman & Littlefield, 1–19.
- Vermeulen, Timotheus ja Robin van den Akker 2010: "Notes on Metamodernism". *Journal of Aesthetics & Culture* Vol. 2, 1–14. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
- Williams, Raymond 1988: *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. (Marxism and Literature, 1977.)* Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

Kirjoittaja

Anna Helle, dos., (ma.) yliopistonlehtori, kirjallisuustieteet ja kirjoittaminen, Turun yliopisto, anna.helle@utu.fi